

Remo H.
Largo

Nežne godine

Razvoj i vaspitanje
deteta u prve četiri godine života

Prevela s nemačkog
Jelena Mijailović

Laguna

Naslov originala

Remo H. Largo

BABYJAHRE

Entwicklung und Erziehung in den ersten vier Jahren

Copyright © Piper Verlag GmbH, München 2007

Translation copyright © za srpsko izdanje 2015, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Evi, Katrin i Johani, Brigit i Sibi

Sadržaj

Predgovor.	11
Uvod.	15
GRAĐENJE ODNOSA.	59
Uvod.	61
Prenatalni period.	87
Period od rođenja do trećeg meseca	93
Period od četvrtog do devetog meseca.	106
Period od desetog do dvadeset i četvrtog meseca.	117
Period od dvadeset i petog do četrdeset i osmog meseca.	140
MOTORIKA	155
Uvod.	157
Prenatalni period.	165
Period od rođenja do trećeg meseca	169
Period od četvrtog do devetog meseca.	182

Period od desetog do dvadeset i četvrtog meseca. . . .	190
Period od dvadeset i petog do četrdeset i osmog meseca.	198

PONAŠANJE DETETA TOKOM SPAVANJA.209

Uvod.	211
Prenatalni period.	224
Period od rođenja do trećeg meseca	225
Period od četvrtog do devetog meseca.	240
Period od desetog do dvadeset i četvrtog meseca. . . .	256
Period od dvadeset i petog do četrdeset i osmog meseca.	264

PLAČ DETETA.281

Uvod.	283
---------------	-----

PONAŠANJE DETETA TOKOM IGRE.301

Uvod.	303
Prenatalni period.	328
Period od rođenja do trećeg meseca	329
Period od četvrtog do devetog meseca.	342
Period od desetog do dvadeset i četvrtog meseca. . . .	360
Period od dvadeset i petog do četrdeset i osmog meseca.	377

RAZVOJ GOVORA.403

Uvod.	405
Prenatalni period.	420
Period od rođenja do trećeg meseca	423

Period od četvrtog do devetog meseca.	428
Period od desetog do dvadeset i četvrtog meseca. . . .	435
Period od dvadeset i petog do četrdeset i osmog meseca.	449

ISHRANA I UNOS TEČNOSTI U ORGANIZAM. . . .465

Uvod.	467
Prenatalni period.	481
Period od rođenja do trećeg meseca	485
Period od četvrtog do devetog meseca.	511
Period od desetog do dvadeset i četvrtog meseca. . . .	527
Period od dvadeset i petog do četrdeset i osmog meseca.	540

RAST DETETA549

Uvod.	551
Prenatalni period.	562
Period od rođenja do trećeg meseca	566
Period od četvrtog do devetog meseca.	573
Period od desetog do dvadeset i četvrtog meseca. . . .	581
Period od dvadeset i petog do četrdeset i osmog meseca.	591

OSTATI SUV I ČIST.597

Uvod.	599
Prenatalni period.	600
Period od rođenja do trećeg meseca	600
Period od četvrtog do devetog meseca.	601

Period od desetog do dvadeset i četvrtog meseca.	602
Period od dvadeset i petog do četrdeset i osmog meseca.	606
DODATAK	611
Najvažnije karakteristike u prve četiri godine nakon rođenja deteta	613
Krivulje rasta	616
Uvođenje dvadesetčetvoročasovnog protokola/protokol spavanja	624
Dvadesetčetvoročasovni protokol	624
Pitanja za bebisiterke	626
Pitanja upućena upravnicima vrtića	627
Koliko vremena posvećujemo detetu?	629
Literatura	630
Ilustracije	641
Filmovi ciriške longitudinalne studije	643
Izjave zahvalnosti	645
O autoru.	647

Predgovor

Još od 1993. godine, kada se pojavilo prvo njeno izdanje, knjiga *Nežne godine* izaziva veliku pažnju roditelja i pedijatara, zbog čega je postala izuzetno popularno i čitano štivo. Autor je smatrao da su nakon petnaest godina knjizi potrebne određene dopune. Šta je to novo što nas očekuje u prerađenom i dopunjenom izdanju?

Prerađeno izdanje knjige usredsređeno je na ona vaspitna pitanja koja u roditeljima i pedijatrija danas pobuđuju veću pažnju nego početkom devedesetih godina dvadesetog veka. Neka od tih pitanja jesu: usklađivanje poslovnih obaveza i roditeljstva, kako negovati dete na pravi način, uloga oca u detinjstvu i uticaj medija na vaspitanje deteta. Autor knjige posvetio je veliku pažnju novijim naučnim saznanjima o razvoju deteta u periodu ranog detinjstva i činjenicama koje će nam pomoći u građenju odnosa sa sopstvenim detetom. Tako je, recimo, važna sposobnost deteta da razume misli i osećanja drugih osoba u okruženju. Takva sposobnost javlja se tokom četvrte godine života i važan je preduslov za razvoj empatije kod deteta. Poglavlje o periodu između

druge i četvrte godine života prilično je prošireno kako bi se naglasio značaj razvoja deteta u ranom detinjstvu. Tokom prvih godina života dete stiče sve sposobnosti koje obeležavaju čoveka kao posebno živo biće. Naime, to ne znači da se u ovom periodu završava njegov razvoj. Usavršavanje sposobnosti koje je dete steklo u prve četiri godine života odvija se i nakon tog perioda.

U prerađenom izdanju autor zadržava dobro prihvaćeni koncept knjige. Ova knjiga ne predstavlja priručnik za rešavanje problematičnih vaspitnih situacija. Cilj autora je da podstakne roditelje da opažaju sopstveno dete, da razumeju njegove potrebe i zadovolje ih u skladu s razvojnim stadijumom u kojem se ono nalazi. Ovom knjigom autor naglašava različitosti u dečjem razvoju. Različitosti dečjeg razvoja predstavljene su mnogobrojnim grafikonima i odnose se na sve razvojne oblasti, poput motorike, govora, ponašanja tokom sna. Grafikoni su urađeni na osnovu podataka ciriške longitudinalne studije u kojoj je detaljno praćen razvoj preko sedam stotina dece u periodu od njihovog rođenja do odraslog doba. Grafikoni jasno pokazuju da je razlika u razvoju dece, u svim razvojnim oblastima, izuzetno velika. Zato najveći pedagoški izazov za roditelje predstavlja prilagođavanje vaspitnih metoda individualnim karakteristikama deteta.

Jedan od ciljeva ove knjige predstavlja naglašavanje starosno specifičnih psihičkih i fizičkih potreba koje se moraju zadovoljiti kako bi se dete pravilno razvijalo. Posebna pažnja posvećena je odnosu koji roditelji grade sa sopstvenom decom, brizi o deci i iskustvima koja ona doživljavaju s drugima.

Jedan od zadataka knjige jeste da ukaže roditeljima na činjenicu da svako dete želi da se razvija. Da bi dete moglo da napreduje potrebno je da doživi određena iskustva u

svom okruženju. Roditelji koji opažaju svoje dete i razumeju njegovo ponašanje neće ga opteretiti već će ga podržavati u stadijumima razvoja.

Knjiga *Nežne godine* nije doživela promene samo u sadržaju već i u izgledu. Poglavlja su drugačije obeležena, omogućavaju bolju preglednost i olakšavaju čitanje, naročito kada je reč o grafikonima. Ilustracije, naročito fotografije iz porodičnih albuma, jasno pokazuju kako izgleda tipična svakodnevica deteta u porodici. Dodate su i ilustracije iz filmskog materijala ciriške longitudinalne studije koje ukazuju na određene karakteristike u dečjem ponašanju.

Cilj prerađenog i dopunjenog izdanja *Nežnih godina* jeste da roditeljima i stručnjacima iz oblasti pedijatrije približi dečji svet i probudi zainteresovanost i želju za razumevanjem razvojnih stadijuma deteta.

Remo H. Largo
Uetliburg, juli 2007. godine

Uvod

Sara je došla na svet pre nekoliko sati. Teška je tri i po kilograma, ima pravilno oblikovanu lobanju, bucmaste obraze, pravilno formirane ruke i noge. Glasno plače i živahna je. Posmatra mamu i tatu svojim krupnim okicama.

Sarini roditelji su presrećni. Dobili su dete. Nekoliko sati nakon njenog rođenja još su preplavljeni osećanjem zahvalnosti. I dalje posmatraju Saru i raduju se svakoj njenoj reakciji. U tom trenutku za roditelje ne postoji ništa važnije na ovom svetu od njihove ćerke.

Za nekoliko dana roditelji će odvesti Saru kući i tada će postati svesni sledećeg: u narednih dvadeset godina snosićemo potpunu odgovornost za ovo sićušno biće. Da li ćemo znati da zadovoljimo Sarine potrebe? Pitanja koja roditelji najčešće postavljaju sebi jesu:

- Šta je to što je potrebno Sari? Šta bi trebalo da učinimo da bismo zadovoljili njene potrebe? Kolika količina pažnje joj je potrebna? Šta bi trebalo da učinimo kako bismo stekli njeno poverenje?

- Kako se Sara razvija? Šta bi trebalo da učinimo kako bismo doprineli njenom razvoju? Kako da podstičemo razvoj našeg deteta?
- Na koji način bi trebalo da vaspitavamo Saru? Da li to određuje ona svojim ponašanjem ili mi, kao roditelji?
- Šta predstavlja Sara za nas kao roditelje? Koliko će Sara promeniti naše živote?

Svaki roditelj želi da mu dete bude srećno.

U uvodnom delu knjige pokušaćemo da odgovorimo na pitanja koja se odnose na individualni razvoj svakog deteta.

Osnovne potrebe deteta

Dete mora da zadovolji osnovne fizičke i psihičke potrebe kako bi moglo pravilno da se razvija, kako bi bilo radoznalo i raspoloženo za interakciju s drugima. Poznato je da loši životni uslovi i zanemarivanje odojčadi i mlađe dece negativno utiču na njihov razvoj. Fizička bliskost, posvećenost i saosećajnost roditelja i ostalih bliskih osoba u dečjem okruženju jesu ono što je potrebno detetu kako bi napredovalo i razvijalo se. Deca koja su zanemarivana u detinjstvu zaostala su u razvoju u odnosu na svoje vršnjake.

Fizičko zdravlje deteta takođe je važno i utiče na njegov napredak i razvoj. Glad i žeđ, kao i ostale fizičke potrebe deteta, poput potrebe za zaštitom od hladnoće, potrebe za suvom i čistom odećom, moraju biti zadovoljene. Pravilno se razvijaju samo ona deca koja imaju redovne obroke, koja su negovana i zdrava. Iz različitih medija svakodnevno možemo da saznamo o tome koliko bolesti, neuhranjenost i zapostavljanje dece negativno utiču na njihov razvoj.

Roditelji su najsrećniji kada su im deca zdrava. Svaka bolest, čak i najbezazlenija prehlada, izaziva u roditeljima veliku zabrinutost. Odojčce koje dugo sisa i mlađe dete koje pojede sve iz tanjira pokazatelji su da se roditelji dobro brinu o svom detetu. Nasuprot tome, dete koje je izgubilo apetit zabrinjava čitavu porodicu. Roditelji se često pitaju sledeće: Kolika količina mleka dnevno je potrebna odojčetu da bi bilo zdravo? Kada bi trebalo početi sa uvođenjem kašica u bebin jelovnik? Naime, na svakom pakovanju veštačkog mleka za bebe obeležene su mere koje odgovaraju određenom uzrastu odojčeta. Međutim, one ne bi trebalo da nam budu pokazatelji zato što svako dete ima sopstvene potrebe za hranom. Većini odojčadi dovoljna je polovina od ukupne količine mleka koju bi po pravilu trebalo da unose bebe u svoj organizam. Period uvođenja kašica u ishranu razlikuje se od deteta do deteta. U ishrani deteta potrebno je obratiti pažnju na sledeće: Dete najbolje napreduje onda kada su roditelji usredsređeni na njegove potrebe. Unos veće količine hrane nije najbolje rešenje za dete, štetan je i dovodi do prejedanja.

Psihičke potrebe deteta teže je odgonetnuti i zadovoljiti nego njegove fizičke potrebe. Da bi se dete osećalo dobro, potrebno je da se oseća zaštićeno i prihvaćeno u svom okruženju. Da bi se dete osećalo zaštićeno, potrebno je da izgradi

Sigurnost.

blizak odnos sa osobama od poverenja. Tokom prvih godina života dete ne zna da se brine o sebi. Potrebna mu je osoba od poverenja s kojom će izgraditi blizak odnos, koja će mu pružiti pomoć i zaštitu.

Roditeljska posvećenost takođe treba da bude umerena, kao i ishrana i nega deteta. Dete se neće bolje razvijati ukoliko je posvećenost roditelja veća. Preterana briga o detetu dovodi do posledica koje su štetne po dete. Svako od nas svestan je da unos preterane količine hrane u organizam ne znači da će dete biti naprednije već da će postati preterano gojazno. Isto se događa kada je reč o prevelikoj brizi o detetu: previše zaštićeno dete ne oseća se dobro već uči da uvek zavisi od drugih i postaje nesamostalno. Nesamostalna deca često su neraspoložena, plašljiva ili agresivna i nisu zainteresovana za istraživanje.

Potreba za bliskošću i količina roditeljske posvećenosti razlikuju se od deteta do deteta. Ne postoji nijedna pedagoška teorija koja će nam otkriti koja je količina roditeljske

posvećenosti i bliskosti najbolja. Dete će nam svojim ponašanjem pokazati kolika količina bliskosti i pažnje mu je zaista potrebna. Cilj ove knjige jeste da ohrabri roditelje da pravilno protumače ponašanje svoje dece.

Jedan od zadataka svakog roditelja jeste da bude posvećen svom detetu u onoj meri u kojoj će se ono u svakom trenutku osećati zaštićenim i prihvaćenim. Takav zadatak roditelji ne mogu da obavljaju sami. Potrebna im je podrška okoline kako bi postigli kvalitet i kontinuitet u dečjem vaspitanju (pogledati poglavlje „Građenje odnosa“).

Kako se razvija dete?

Prve četiri godine života čine četvrtinu ukupnog perioda detinjstva. U tih nekoliko godina deca pređu polovinu puta svog ukupnog razvoja. Odojčad i mlađa deca razvijaju se munjevitom brzinom. Na ovaj svet dolaze kao mala, bespomoćna bića, ne mogu da se kreću, jedva komuniciraju i nemaju uticaja na svoje okruženje. Kada napune pet godina, deca ovladavaju veštinama fine i grube motorike i usvajaju svakodnevni govor. Mogu neometano da komuniciraju sa svojim sagovornicima i već raspoložu odgovarajućim kaulnim znanjima o svetu, vremenu i prostoru.

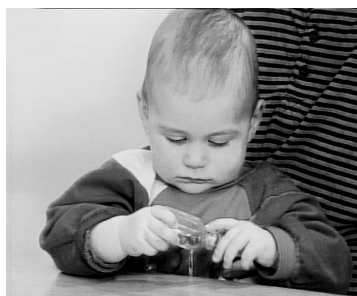
Razvoj deteta obeležen je određenim jednakostima i razlikama u odnosu na njegove vršnjake. Naime, razvojni proces svakog deteta protiče na isti način: različiti razvojni stadijumi kod svakog deteta ukazuju na isti redosled. Kada je reč o usvajanju sposobnosti govora, svako dete najpre usvaja glasove i prve reči, nakon čega je sposobno da izgovara proste rečenice i usvaja gramatička pravila u građenju reči

i rečenica. U periodu između četvrte i pete godine većina dece je sposobna da se pravilno izražava.

Nasuprot tome, postoje razlike u razvoju dece kada je reč o određenim načinima ponašanja i periodu u kome počinje određeni razvojni stadijum. Poznato nam je da se svako novorođenče razlikuje po težini i dužini. Neke bebe jedva imaju tri kilograma kada se rode, a neke dostignu težinu veću od četiri kilograma. Odojčad se takođe razlikuju po svojoj mimici, plaču, i pokretima ruku i nogu. Tokom razvojnog procesa razlike između dece sve su izraženije. Krajem prve godine života određeni broj dece dostiže težinu od osam kilograma, a neka od njih čak trinaest kilograma. Neka deca čine svoje prve koraka s deset meseci starosti, dok većini to uspeva u dvanaestom ili šesnaestom mesecu. Postoje i ona deca koja prohodaju u osamnaestom mesecu. Određeni broj dece izgovori svoju prvu reč krajem prve godine, mada se u većini slučajeva to dogodi između petnaestog i dvadeset i četvrtog meseca. Ipak, postoje i deca koja progovore tek polovinom treće godine. Ne postoje oblici ponašanja za koje možemo da tvrdimo da će kod svakog deteta nastupiti u istom uzrastu, niti možemo da tvrdimo da će se oni ispoljiti na isti način.

Deca se ne razlikuju samo između sebe. Kod jednog deteta mogu da postoje razlike kada je reč o napredovanju u određenim oblastima razvoja. Tako, recimo, dete u određenom uzrastu nejednako napreduje u razvoju govora i motorike. Ono ume da hoda već u dvanaestom mesecu života, a svoju prvu reč izgovara tek u dvadeset i četvrtom mesecu.

Kako posebnosti i razlike u razvoju deteta deluju na njegov napredak objasnili smo u nastavku, stavljajući u središte njegovo istraživačko ponašanje. Svako dete određeni predmet najpre istražuje ustima, zatim šakama, da bi ga na kraju

Istraživanje predmeta
ustima, rukama i očima.

samo posmatralo. S obzirom na to da deca imaju različiti karakter, ne možemo da odredimo sa sigurnošću u kom uzrastu će dete pokazati zainteresovanost za svoju okolinu, kolikog intenziteta će ta zainteresovanost biti i koliko dugo će ona trajati.

Svi razvojni stadijumi i načini ponašanja nastupaju kod svakog deteta u različitom periodu i drugačije se ispoljavaju. Svako dete posebno je biće. Šta bi roditelji trebalo da učine kako bi se prilagodili posebnosti i potrebama svog deteta?

Mnogi postupci roditelja nisu rezultat prethodnog planiranja. Naime, roditelji intuitivno osećaju kako će se njihovo dete ponašati. Kada majka podiže dete iz krevca, uzima ga u naručje i instinktivno počinje da ga ljuljuška kako bi se umirilo. Majka oseća kojom brzinom treba da podigne dete, koji položaj mu najviše odgovara i na koji način može da

ga najbrže umiri. Bez ove urođene sposobnosti da razume ponašanje svog deteta i da na njega reaguje, nijedan roditelj ne bi mogao da vaspitava svoje dete.

Pored intuicije, važnu ulogu u vaspitanju dece igraju i iskustva koja su roditelji stekli u detinjstvu. Na vaspitne metode roditelja utiče odnos koji su kao deca gradili sa svojim roditeljima i osećanja koja ih vezuju za sopstveno detinjstvo. Što je dete starije, to više usvaja vrednosti i osnovna pravila ponašanja od svojih roditelja. Kada je reč o vaspitanju dece, na roditelje takođe utiču i saveti rođaka i bliskih prijatelja, kao i informacije iz različitih medija. Zato mnogi od njih smatraju da će, recimo, beba stara tri meseca prespavati čitavu noć, da će prohodati u prvoj godini i izgovoriti svoju prvu reč u drugoj godini života. Međutim, to se retko dešava zato što se svako dete razvija različitim tempom. Takve pretpostavke dovode do toga da se roditelji razočaraju zbog neispunjenih očekivanja i da postaju nesigurni. Roditelj, recimo, očekuje da jednogodišnje dete spava dvanaest sati tokom noći. Postoje deca koja podležu ovom pravilu, ali u većini slučajeva to nije moguće. Određeni broj dece može da spava i do petnaest sati tokom noći, dok je nekoj od njih dovoljno devet do deset sati sna. Šta se događa kada roditelji uspavaju bebu u devetnaest časova očekujući da će se ona probuditi tek u sedam časova ujutru, iako joj je dovoljno samo deset sati sna? Naime, doći će do toga da dete uveče neće moći da zaspi, da će se buditi više puta u toku noći, ili da će ujutru biti budno pre očekivanog vremena. U najgorem slučaju roditelji će se suočiti sa sva tri navedena primera. Dete kome je dovoljno deset sati sna tokom noći neće se brže razvijati zato što mora da leži dvanaest sati u krevetu.

Šta bi roditelji trebalo da učine da bi se oslobodili određenih pravila, pogrešnog stava i loših saveta? Kako će roditelji

uspjeti da se usredsrede na razvojni stadijum svog deteta i njegove individualne potrebe? Roditelji moraju da budu obavješteni o toku dečjeg razvoja, da shvate da je svako dete posebno, da ga pažljivo posmatraju i reaguju u skladu s njegovim ponašanjem. Roditelji koji su svesni da je potreba za snom različita od deteta do deteta neće se razočarati zbog neostvarenih očekivanja. Takvi roditelji obraćaju pažnju na to koliko je sati sna potrebno njihovom detetu. Ukoliko je detetu potrebno manje od deset sati sna, roditelji će se prilagođavati njegovim potrebama.

Koje osobine deteta su urođene a koje osobine su rezultat njegovog vaspitanja? Da li je određeno ponašanje deteta posledica genetske predispozicije ili odnosa koji gradimo s njim? Ova pitanja roditelji najčešće postavljaju sebi onda kada dete postane neposlušno, zbog čega sumnjaju u svoje vaspitne sposobnosti.

Roditelji pribegavaju različitim vaspitnim metodama, smatrajući da na vaspitanje deteta najviše utiču genetska predispozicija i vaspitni stil njihovih roditelja u detinjstvu. Oni koji su pobornici mišljenja da su sve osobine i sposobnosti deteta urođene, postaju fatalisti. Takvi roditelji smatraju da je priroda kriva za sve i postaju statisti u vaspitanju svoje dece. Nasuprot tome, roditelji koji smatraju da na razvoj i ponašanje deteta najviše utiče okruženje u kojem živi, snosiće veliku odgovornost. Dete je tako proizvod njihovog vaspitanja. Međutim, većina roditelja polazi od toga da na razvoj deteta podjednako utiču i genetska predispozicija i okruženje u kojem dete raste. Ali kako genetska predispozicija i okruženje deteta utiču na dečje vaspitanje?

Genetska predispozicija deteta i okruženje u kojem raste dopunjuju jedno drugo. Genetski materijal koji dete nasleđuje od oca i majke određuje njegov razvojni put, njegove

fizičke osobine i osobine ličnosti. Određene fizičke karakteristike, poput visine, boje očiju, kao i motorička sposobnost i sposobnost govora, takođe su nešto što deca nasleđuju od svojih predaka. Genetski materijal jeste osnova od koje nastaje novo ljudsko biće, ali na njegov razvoj utiče najbliže okruženje, pre svega roditelji.

I pored tih činjenica, roditelji ne mogu da odgonetnu zašto je njihov trogodišnji sin iznenada postao agresivan. Oni žele da razumeju ponašanje svoga sina kako bi mu pomogli na pravi način i kako bi s njim izgradili kvalitetan odnos. Zato postavljaju sebi sledeća pitanja: Zašto moj sin ima iznenadne izlive besa? Šta možemo da učinimo kako bismo ga umirili? Kako bi trebalo da se ponašamo prema njemu?

Mlađa deca najčešće reaguju prkosom na frustracije. Naime, čudno bi bilo kada se dete ne bi inatilo. Koliko će se dete inatiti i na koji način će to ispoljavati, zavisi od njegovog temperamenta. Kao što odrasli različito reaguju na neprijatnu vest, tako postoje i deca koja ispunjavaju zahtev roditelja i odlaze u krevet protiv svoje volje, dok druga reaguju na naredbu izlivima besa. Na takve temperamentne ispade ne mogu da se naviknu ni najtrpeljiviji roditelji. Koliko često će dete reagovati osećanjem besa na određenu situaciju umnogome zavisi od toga kako se roditelji ophode prema njemu. Ukoliko roditelji popuštaju detetu, ono će uvek reagovati izlivima besa kako bi nametnulo svoju volju. Ukoliko se roditelji drže svog stava, dete će se sve ređe inatiti. Roditelji ne mogu da promene temperament svog deteta, ali mogu da utiču na njegovo ponašanje.

U svakoj razvojnoj fazi dete stiče određene sposobnosti i osobine. Kako će se dete ponašati tokom razvoja, zavisi od odnosa koji ono gradi s roditeljima i ostalim bliskim osobama u okruženju.

U kolikoj meri treba podsticati dete u razvoju?

Retki su roditelji koji danas imaju petoro ili desetoro dece. Porodice danas uključuju jedno ili dva deteta. Imati troje dece pravo je čudo u današnje vreme. Svako dete predstavlja najveće blago i mora da ispunjava očekivanja svojih roditelja. Roditelji se najčešće pitaju sledeće: Na koji način bi trebalo da podstičemo razvoj deteta? U Sjedinjenim Američkim Državama mnoge trudnice pohađaju kurseve na kojima se bebama još u stomaku pušta klasična muzika, najčešće Mocartove kompozicije. Naime, one smatraju da će se njihovo dete tako bolje razvijati, naročito u periodu polaska u školu. Dete se neće bolje razvijati ukoliko ga stimulišemo na nešto čemu još nije doraslo. Setimo se stare afričke poslovice koja glasi: „Trava neće brže rasti ako je vučeš.“

U ovoj knjizi polazimo od sledeće pretpostavke: svako dete razvija se na poseban način. Dete je vođeno unutrašnjim nagonom za razvojem i ima poriv za sticanjem određenih sposobnosti i osobina. Kada dostigne određeni razvojni stadijum, dete počinje da dohvata predmete, da se kreće unapred i izgovara svoje prve reči.

Takvu želju za razvojem mnogi roditelji istovremeno smatraju opterećenjem i darom s neba. Roditelji ne moraju da se neprestano brinu o napretku svog deteta. Ne preopterećujte sopstveno dete. Ono će se pravilno razvijati ukoliko je poštovano kao biće koje ima i fizičke i psihičke osobine i ukoliko stiče iskustva koja su specifična za određeni razvojni stadijum. Zadatak roditelja jeste da svakodnevicu deteta učine kreativnom i da ga na taj način podstiču da stiče nova iskustva. Nije reč o tome da dete treba da naučimo nečemu,

već da zadovoljimo njegovu potrebu za igrom, da kod deteta podstičemo razvoj motorike i govora.

Za svaki razvojni stadijum postoji odgovarajuće vreme tokom kojeg je dete spremno da usvaja nove sposobnosti. Kada je pravo vreme za to, pokazaće nam dete svojim ponašanjem. Potrebno je da posmatramo dete i otkrijemo kada je pravi trenutak za sticanje određenih razvojnih sposobnosti. Tokom druge godine života dete želi da samostalno jede. Starosna dob tokom koje je ono psihički i motorički dovoljno razvijeno da može da drži kašiku razlikuje se od deteta do deteta. Neka deca zainteresovana su za takvu aktivnost između desetog i osamnaestog meseca, dok druga žele samostalno da se hrane tek između osamnaestog i dvadeset i četvrtog meseca života. Ukoliko roditelji pre tog perioda pokušaju da nauče dete kako da drži kašiku, opteretiće ga. Ukoliko zainteresovanom detetu ne dozvolite da samo drži kašiku dok jede, ono će se povući u sebe. Navići će se na to da ga roditelji hrane tokom svakog obroka, iako to nije bila njihova namera.

Ukoliko roditelji uoče da dete želi da nauči kako da drži kašiku, ukoliko mu dozvole da se samostalno hrani, ono će usvojiti dve važne stvari: samo će steći određenu sposobnost i postaće samostalno u određenoj životnoj oblasti. Na taj način postaje sigurnije u sebe.

U prvoj godini života postoje dva oblika učenja koja bi trebalo razlikovati, a to su socijalno i istraživačko učenje.

Socijalno učenje

Socijalno učenje počiva na sposobnosti čoveka da razume ponašanje drugih imitirajući ih. Čak i odojče pokazuje jaku

potrebu za imitiranjem bliskih osoba. Bebe posmatraju osobe u okruženju i oponašaju njihove glasove i pokrete. Imitiranjem osoba iz okruženja dete tokom prve godine života usvaja osnovne oblike komunikacije, kao što su mimika i gestikulacija. Dete takođe usvaja govor slušajući razgovore bliskih osoba, imitirajući ih i ponavljajući glasove i reči. Imitirajući članove porodice, dete saznaje čemu služe određeni predmeti koji se svakodnevno koriste. Tako ono posmatra svoju porodicu kako obeduje za trpezom koristeći kašiku i viljušku. Početkom druge godine života, dete počinje samo da koristi kašiku. Roditelji ne bi trebalo da pokazuju detetu kako da drži kašiku u ruci, kako da govori i da se ophodi prema drugima.

Kada roditelji i ostale bliske osobe iz okruženja dozvole detetu da učestvuje u zajedničkim aktivnostima i da gradi socijalne odnose sa svojim okruženjem, ono će samo naučiti kako treba da se ophodi prema osobama s kojima svakodnevno dolazi u kontakt. Ukoliko roditelji uključuju dete u svakodnevne aktivnosti, ono se oseća korisnim i gradi svest o pripadnosti porodici.

U mnogim zemljama deca još žive u većim zajednicama. Zato svakodnevno doživljavaju različita iskustva sa odraslima i decom različite starosne dobi. Ona usvajaju određene religiozne i društvene navike kroz socijalno učenje i zajednička iskustva koja stižu u okviru zajednice. U razvijenim zemljama Zapada mlađa deca i odojčad isključena su iz svakodневnih aktivnosti svojih roditelja. Takva deca retko imaju brata ili sestru i slabo komuniciraju s drugom decom iz okruženja, zbog čega ne mogu da steknu dovoljno iskustva u građenju socijalnih odnosa. Porodice koje imaju manje članova ne mogu da pruže deci dovoljno iskustva u socijalnim odnosima. Roditelji doprinose socijalnom razvoju

Kakav otac, takav sin

deteta samo ako mu omogućuju da stupa u interakciju s drugom decom i osobama iz bliskog okruženja.

Ovaj aspekt bio je zanemarivan u prošlosti. Da bi dete moglo da usavršava socijalne veštine potrebno je da gradi odnose s drugim osobama. Jedino na taj način dete uči da odrasli i deca imaju sopstvena interesovanja i osobine, pri čemu razvija sposobnost koja mu pomaže da se nosi s različitim načinima ponašanja i situacijama tokom komunikacije. Kako bi dete steklo različita socijalna iskustva potrebno je da pored roditelja gradi odnos s decom različitog uzrasta i ostalim bliskim osobama u okruženju. Deca koja danas žive u manjim porodicama ostaju uskraćena za takva korisna iskustva.

Mlađa deca mogu da se igraju sama, ali svakako žele da budu u kontaktu s drugom decom iz okruženja. Ukoliko ona nisu u društvu druge dece, zahtevaju od roditelja i bliskih osoba da im ispune nemoguće želje. Roditelji ne mogu da zamene društvo druge dece, niti da svom detetu pruže neophodna iskustva. Teško je kada roditelji shvate da svom detetu

ne mogu da pomognu da stekne sva potrebna iskustva kada je reč o građenju odnosa sa okolinom. Deca predškolskog uzrasta moraju da dožive različita iskustva, kako sa svojim roditeljima tako i sa ostalom decom iz okruženja.

Istraživačko učenje

Kako bi dete shvatilo materijalni svet koji ga okružuje, mora intenzivno da istražuje svoju okolinu. Zato dolazi u kontakt s različitim predmetima koji mu pomažu da stekne određena saznanja o svetu u kojem živi. Kada drži određeni predmet i igra se s njim, dete ga istražuje i tako saznaje mnogo o njegovim fizičkim osobinama, poput veličine, težine i oblika. Roditelji ne mogu da objasne detetu od čega se sastoji materijalni svet. Naime, dete će samo shvatiti da kutija može da bude prazna ili da se u njoj mogu držati, recimo, igračke. To je nešto što niko ne mora da mu objasni. Dete će istraživanjem doći do tog zaključka.

„Dete nikada neće naučiti samo ono što mu mi, kao roditelji, pomažemo da shvati.“ Roditelji ne moraju da objašnjavaju detetu, niti da mu pokazuju čemu služi određeni predmet. Ono će to otkriti kroz igru. Iskustva koja dete stiče u toku igre podjednako su važna kao i veštine i znanja koja pritom usvaja. Dete može da nauči samo kada je samostalno. Naravno, takav proces uvek je praćen frustracijama i neuspesima, ali na kraju svega dete oseća zadovoljstvo zbog onoga što je samo postiglo. Uspeo sam sâm. Nasuprot tome, roditelji ne smeju da prepuste dete samom sebi. Roditelji doprinose razvojnom procesu svog deteta tako što biraju igračke koje odgovaraju njegovom razvojnom stadijumu.

Šestomesečna beba zainteresovana je za predmete koje može da istražuje ustima i jezikom. U dvanaestom mesecu života dete počinje da puni kutije različitim predmetima, a zatim da ih prazni. Sa osamnaest meseci dete je zainteresovano za predmete koje može da ređa. Svaki predmet koji je interesantan detetu predstavlja vrstu igračke. Jedan predmet može imati različito značenje u zavisnosti od toga na kom se razvojnom nivou dete nalazi.

Odrasli najčešće ne mogu da razumeju zašto se dete zanima za određeni predmet. Zašto odojče gura u usta svaki predmet koji mu se nađe u blizini? Zašto čini tako nešto? Da li ga stavlja u usta zato što pretpostavlja da je predmet jestiv? Roditelje ne zabrinjava samo dečje ponašanje. Oni postavljaju sebi mnoga vaspitna pitanja kao što su: Da li je zdravo držati takve predmete u ustima? Da li dete može da se uguši ako neprestano gura različite predmete u usta? Da li treba da branimo detetu da ustima istražuje predmet koji ga interesuje?

Odojče stavlja predmet u usta zato što ne želi da ga istražuje očima, već ustima. Kada dete dodiruje nepoznat predmet jezikom i usnama, oseća njegov oblik, veličinu, teksturu i površinu. Naime, najvažniji čulni organ kojim dete istražuje materijalni svet koji ga okružuje nisu oči već usta. Zato je neophodno da se odojčetu dozvoli da predmet koji ga interesuje upoznaje ustima.

Obraćanje pažnje na ponašanje deteta pomaže nam da ga razumemo kao individuu. Kada shvatimo zašto odojče ima potrebu da stavlja u usta sve što dohvati, nećemo ga više posmatrati s neprijatnim osećajem u grudima, niti ćemo pokušavati da mu zabranimo da se bavi takvim aktivnostima. Dakle, potrebno je da obratimo pažnju na to koji predmeti nisu opasni i koji od njih pomažu detetu da doživi svoja prva čulna iskustva.

Prve godine života deteta obeležene su različitim načinima ponašanja koje roditelji najčešće ne mogu da razumeju. Kada dete u određenom uzrastu uživa dok baca predmete na pod, a nekoliko meseci kasnije uzbuđeno izvlači stvari iz fioke, takve aktivnosti za njega imaju smisao, dok odraslima deluju neshvatljivo i zbog toga se često ljute na dete. Ukoliko ne razumemo ponašanje deteta potrebno je da mu dozvolimo da se bavi određenom aktivnošću koja ga okupira dokle god je takva igra bezopasna. Dakle, roditelj mora da shvati da svaka igra ima određeno značenje za dete, iako mu ona može delovati besmisleno.

Vaspitanje deteta

Svaki roditelj ima različitu predstavu o tome kako bi trebalo vaspitavati dete. Za mnoge od njih vaspitanje znači podržavati dete da razvija svoje sposobnosti i podsticati ga da usvaja nova znanja i veštine. Drugi roditelji smatraju da se njihov najvažniji zadatak sastoji u tome da detetu pojasne pravila i vrednosti socijalnog odnosa i učine ga socijalnim bićem koje će naći svoje mesto u društvu i biti prihvaćeno. Za mnoge roditelje vaspitanje znači pratiti ponašanje deteta i podrediti sve njegovim potrebama. Bez obzira na to za koji vaspitni stil će se odlučiti, svaki otac i svaka majka obraćaju najveću pažnju na poslušnost deteta. Čak i najiskusniji roditelji postavljaju granice u ponašanju deteta. Najспособniji roditelji osluškiju potrebe svoga deteta. Pored vaspitnog stila, veliku ulogu u vaspitanju igra i starost i karakter deteta. Postoje deca koja nisu previše zahtevna i s kojom je lakše izgraditi odnos. Naročito je važno da roditelji uspostave granice u dečjem ponašanju između druge i pete godine.

Važnost koju roditelji pripisuju dečjoj poslušnosti u vaspitanju proizlazi iz više faktora. Pored društva u kojem živi, veliku ulogu u vaspitanju deteta igraju razgovori koje roditelji vode s rođacima i bliskim osobama, knjige koje roditelji čitaju, i mediji. Pored toga, na vaspitanje deteta utiču i iskustva koja su roditelji doživeli u svom detinjstvu, kao i pravila i vrednosti koje su usvojili od svojih roditelja, a koje nesvesno prenose na sopstvenu decu. Trebalo bi pomenuti judeohrišćansku kulturu, staru preko dve hiljade godina, prema kojoj poslušnost nije samo sredstvo kojim se dolazi do cilja, već sâm cilj vaspitanja, o čemu svedoče naredni citati.

*„Ko voli svoga sina taj će češće da prekoreva njega kako bi naposletku uživao u načinu na koji se formira.“**

„Poslušnost deteta važna je za vaspitanje zato što se dete tako uči hrabrosti i redu. Dete koje je naviklo da sluša svoje roditelje poštovaće zakon i pravila i kada poraste i postane samostalno, zato što je još u detinjstvu naučilo da ne podređuje sve sopstvenim željama. Poslušnost deteta izuzetno je važna zato što vaspitanje nije ništa drugo nego učenje poslušnosti.“

Johan Georg Zulcer

„Potrebno je sačuvati dete od štetnog uticaja okoline pre nego što napuni pet meseci.“

Danijel Šreber

Disciplina deteta doživela je pravi preobražaj. Većina roditelja smatra da je disciplina veoma važna kada je reč o

* Biblija ili Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta, Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, 2012.

vaspitanju deteta. Naime, roditelji više vode računa o tome da sa što manje truda kontrolišu ponašanje deteta i tako budu što efikasniji u ulozi vaspitača, nego o dobrobiti deteta. Međutim, vaspitne mere ne utiču samo na ponašanje deteta već mogu da ostave dugoročne posledice na njega. Ukoliko su deca od malih nogu podvrgnuta strogoj disciplini verovaće samo osobama od autoriteta, biće nesamostalna, odbijaće da snose odgovornost za svoje postupke i uvek će imati podređenu ulogu u društvu zato što nikada neće imati svoj stav. Da li je moguće da takva disciplina treba da bude cilj vaspitanja deteta?

U kolikoj meri su deca zaista neposlušna? Dominik Šebi i Majnrad Perez sproveli su 2003. godine anketu o poslušnosti dece tokom koje je bilo ispitano hiljadu dvesta četrdeset švajcarskih porodica. Više od sedamdeset procenata roditelja opisalo je decu uzrasta između prve i sedme godine kao izuzetno neposlušnu. Prema ovoj anketi, najneposlušnija deca imaju između dve i po i četiri godine. Pedeset procenata roditelja najviše se žali na to da deca nemaju lepe manire za stolom, da se nepristojno ponašaju u društvu drugih osoba, da viču i da se inate kada moraju da urade ono što se od njih zahteva. Pored toga, uočeno je da trideset procenata dece od dve i po godine provodi pred televizorom veći deo dana, da dvadeset i pet procenata starije dece nije motivisano za učenje, a da je četrdeset i pet procenata njih izuzetno neuredno. Ako pođemo od činjenice da roditelji u Švajcarskoj nisu ništa manje sposobni od onih u ostalim zemljama Evrope, dolazimo do zaključka da neposlušnost dece dominira u roditeljskoj svakodnevnici.

Takav zaključak je pogrešan. Ubeđen sam da su deca danas prilično poslušna. Kada to ne bi bio slučaj, vaspitanje deteta postalo bi noćna mora. Izgleda da roditelji ne

primećuju da deca najčešće ispunjavaju njihove zahteve. Naime, roditelji smatraju da je poslušnost ispravan način ponašanja. Kada se dete protivi našim zahtevima postajemo besni i takvi događaji ostaju dugo urezani u naše pamćenje.

Zašto su deca poslušna? Postoji nekoliko važnih razloga za to, ali ne možemo reći da su deca poslušna samo zato što se plaše toga da ćemo ih kazniti.

„Odnos koji dete gradi sa drugima umnogome zavisi od njegovog vaspitanja.“ Najvažniji razlog zbog kojeg je dete poslušno jeste činjenica da dete voli blisku osobu koja od njega nešto zahteva i ne želi da je razočara. Dete ispunjava zahteve roditelja zato što ne želi da izgubi njihovu ljubav i posvećenost. Emocionalna zavisnost od bliskih osoba čini decu poslušnom. Kada otac kvalitetno provodi svaku subotu sa svojim sinom ne mora mnogo da se trudi kako bi mu objasnio koliko je preterano gledanje televizije štetno. Međutim, ukoliko se otac svakog radnog dana uveče vraća kući i zabranjuje detetu da gleda televiziju čim ga ugleda s vrata, ono će reagovati osećanjem odbojnosti i započeti svađu. Što je bolji odnos deteta i osoba od poverenja i što je bolje njegovo emocionalno stanje, to je ono poslušnije.

Roditelji smatraju da je vaspitna mera delotvorna onda kada pozitivno utiče na vaspitanje deteta. Reč je o tome da svako dete želi da ga bliska osoba s kojom gradi odnos prihvati. Dakle, emocionalna zavisnost navodi dete da sluša osobe od poverenja, a ne vaspitne mere koje uspostavlja roditelji. Zato je potrebno da roditelji obrate pažnju na odnos koji grade s decom i njihovo emocionalno stanje.

Još jedan važan razlog zašto je dete poslušno jeste činjenica da zahtevi roditelja jačaju dečju potrebu za samostalnošću. Svako dete želi da bude samosvesno i samostalno. Čak i novorođenče, iako u ograničenoj meri, čezne za

samostalnošću. Novorođenče samo određuje kada želi da sisa i koliko dugo, kada će biti budno a kada mu je potreban san. Kada odojče počne da dohvata stvari u okruženju, ono tačno zna kako će se ophoditi prema predmetima kojih se dokopa. Kada dete počne da se kreće napred, ono ima cilj i tačno zna kuda puzi ili hoda.

To nikako ne znači da detetu treba da dozvolimo sve. Jedan od liberalnijih vaspitnih stavova glasi: „Dozvolimo detetu da nešto uradi samo. Ono najbolje zna šta mu prija.“ Takav stav najzastupljeniji je u periodu dojenja. Naime, dete samo odlučuje o tome kada će sisati i kolika količina mleka mu je potrebna. Takva deca razvijaju se brže. Nasuprot tome, neke bebe nedovoljno sisaju. Druge imaju poremećaj ritma budnosti i sna, često se bude noću, uznemirene su i previše plaču. Takvoj deci potrebni su roditelji koji će im pomoći da imaju ujednačeni ritam budnosti i sna i da se ne bude često tokom noći.

Pored faze dojenja moramo da obratimo pažnju i na druge oblasti dečjeg razvoja. Deca istog uzrasta razvijaju se različitom brzinom i imaju različite potrebe. Ne postoji vaspitni stil koji će odgovarati svakom detetu. Dok su neke bebe već navikle na dojenje, tačno znaju da odrede kada su gladne i kolika količina mleka im je dovoljna, druge bebe nisu samostalne u tome i oslanjaju se na svoje roditelje. Pravi je vaspitni izazov situacija u kojoj roditelj treba da utvrdi da li je dete sposobno i spremno da samo obavlja određenu aktivnost ili mu je za to potrebna pomoć roditelja.

Dete samo zna da li je sposobno da obavlja određenu aktivnost. Ukoliko ga roditelji sprečavaju u tome da obavlja aktivnost na koju je naviklo, obeshrabriće ga i učiniće ga nesamostalnim. Ukoliko dete još nije sposobno da bude samostalno u određenoj oblasti, roditelji moraju da